

1

מקום להידוק
דפי השאלון

11282

משרד החינוך

אגף בכיר בחינוך

המנהל הפדגוגי

מחברת בחינה

לנבחנים ולנבחנות שלום,

יש לקרוא את ההוראות בעמוד זה ולמלא אותן בדיוקנות. אי-מילוי ההוראות עלול לגרום לתקלות ואף להביא לפסילת הבחינה. הבחינה נועדה לבדוק הישגים אישיים, ולכן יש לעבוד עבודה עצמית בלבד. בזמן הבחינה אין להיעזר בזולת ואין לתת או לקבל חומר בכתב או בעל פה.

אין להכניס לחדר הבחינה חומר עזר – ספרים, מחברות, רשימות – חוץ מ"חומר עזר מותר בשימוש" המפורט בגוף השאלון או בהוראות מוקדמות של המשרד. כמו כן אין להכניס לחדר הבחינה טלפונים או מכשירים אלקטרוניים אחרים. שימוש בחומר עזר שאינו מותר יוביל לפסילת הבחינה.

לאחר סיום כתיבת הבחינה יש למסור את המחברת למשגיח ולעזוב בשקט את חדר הבחינה.

יש להקפיד על טוהר הבחינות!

הוראות לבחינה

- יש לוודא כי במדבקות הנבחן שקיבלתם מודפסים פרטיכם האישיים. אין להוסיף או לשנות שום פרט במדבקות, כדי למנוע עיכוב בזיהוי המחברת וברישום הציונים.
- אם לא קיבלתם מדבקה, יש למלא בכתב יד את הפרטים במקום המיועד למדבקות הנבחן.
- אסור לכתוב בשולי מחברת הבחינה (החלק המקווקו) משום שחלק זה לא ייסרק.
- לטייטה ישמשו אך ורק דפי מחברת הבחינה שיועדו לכך.
- אין לתלוש או להוסיף דפים. מחברת שתוגש לא שלמה תעורר חשד לאי-קיום טוהר הבחינות.
- אין לכתוב שם בתוך המחברת משום שהבחינה נבדקת בעילום שם.

בהצלחה!

מדבקות שאלון ملصقة نموذج امتحان שאלון 011282 עברית	מדבקות נבחן והתאמות ملصقة ممتحن وملاءمات <table><tr><td>שנה السنة</td><td>חודש الشهر</td></tr><tr><td>מועד מועד</td><td></td></tr><tr><td>סמל ביה"ס</td><td>מס' תעודת הזהות</td></tr><tr><td>رقم المدرسة</td><td>رقم الهوية</td></tr></table> יש להדביק כאן ↑ מדבקות נבחן (ללא שם) يجب هنا ↑ إلصاق ملصقة ممتحن (بدون اسم)	שנה السنة	חודש الشهر	מועד מועד		סמל ביה"ס	מס' תעודת הזהות	رقم المدرسة	رقم الهوية	מדבקות לנבחנים ملصقات للممتحنين
שנה السنة	חודש الشهر									
מועד מועד										
סמל ביה"ס	מס' תעודת הזהות									
رقم المدرسة	رقم الهوية									

יש לסמן במשבצת ☐ אם ניתנה מחברת נוספת
يجب الإشارة في المربع إذا أُعطي دفتر إضافي
* التعليمات باللغة العربية على ظهر الصفحة

الإدارة التربويّة
وزارة التربية والتعليم
القسم الكبير لامتحانات

دفتر امتحان

تحيّة للممتحنين وللممتحنات،

يجب قراءة التعليمات في هذه الصفحة والعمل وفقاً لها بدقة . عدم تنفيذ التعليمات قد يؤدي إلى عواقب مختلفة وحتى إلى إلغاء الامتحان .
أعدّ الامتحان لفحص التحصيلات الشخصية، لذلك يجب العمل بشكل ذاتي فقط . أثناء الامتحان، لا يُسمح طلب المساعدة من الغير، ولا يُسمح إعطاء أو الحصول على موادّ مكتوبة أو شفهيّة .

لا يُسمح إدخال موادّ مساعدة – كتب، دفاتر، قوائم – إلى غرفة الامتحان، ما عدا "موادّ مساعدة يُسمح استعمالها" المفصّلة في نموذج الامتحان أو في تعليمات مسبقة من وزارة التربية والتعليم . كما لا يُسمح إدخال هواتف خلويّة أو أجهزة إلكترونيّة أخرى إلى غرفة الامتحان . استعمال موادّ مساعدة لا يُسمح استعمالها سوف يؤدي إلى إلغاء الامتحان .
بعد الانتهاء من كتابة الامتحان، يجب تسليم الدفتر للمراقب ومغادرة غرفة الامتحان بهدوء .

يجب التقيّد بنزاهة الامتحانات!

تعليمات لامتحان

1. يجب التأكّد بأنّ تفاصيلكم الشخصية مطبوعة على ملصقات الممتحن التي حصلتم عليها . لا يُسمح إضافة أو تغيير أية تفاصيل في الملصقات، وذلك لمنع عواقب في تشخيص الدفتر وفي تسجيل العلامات .
2. في حال عدم حصولكم على ملصقة، يجب ملء التفاصيل في المكان المعدّ لملصقة الممتحن، بخطّ يد.
3. لا يُسمح الكتابة في هوامش الدفتر (في المنطقة المخططة)، لأنّه لن يتم مسح ضوئيّ لهذه المنطقة .
4. للمسوّدة تُستعمل أوراق دفتر الامتحان المعدّة لذلك فقط .
5. يُمنع نزع أو إضافة أوراق. الدفتر الذي يُسلّم ناقصاً يُثير الشكّ بعدم الالتزام بنزاهة الامتحانات .
6. لا يُسمح كتابة الاسم داخل الدفتر، لأنّ الامتحان يُفحص بدون ذكر اسم .

نتمنّى لكم النجاح!

מדינת ישראל

משרד החינוך

סוג הבחינה: בגרות
מועד הבחינה: קיץ תשפ"ד, 2024
מספר השאלון: 11282
נספח: מאמרים

עברית: הבנה, הבעה ולשון

הוראות

א. משך הבחינה: שעותיים ורבע.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שני פרקים.

פרק ראשון	–	הבנת הנקרא	–	60 נקודות
פרק שני	–	הבעה בכתב	–	40 נקודות
			–	100 נקודות
			סך הכול	

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. הוראה מיוחדת: יש לקרוא את המאמרים שבנספח ולענות על השאלות בגוף שאלון זה, לפי ההוראות.

שימו לב: בסוף הבחינה מצורפים דפי טיוטה. אין להוסיף דפים אחרים למחברת הבחינה.

השאלות בשאלון זה מנוסחות בלשון רבים, אף על פי כן על כל תלמידה וכל תלמיד להשיב עליהן באופן אישי.

בהצלחה!

/המשך מעבר לדף/

עברית: הבנה, הבעה ולשון, קיץ תשפ"ד, מס' 11282 + נספח

פרק ראשון – הבנת הנקרא (60 נקודות)

קראו את המאמרים 1–2 שבנספח המצורף, וענו על כל השאלות 1–13.
הקפידו על כתב ברור, על כתיב נכון, על כללי הדקדוק ועל פיסוק הגיוני.

1. כותבת מאמר 1 מעלה במאמרה שלוש שאלות.
העתיקו ממאמר 1 את שלוש השאלות, וכתבו את התשובה על כל אחת מהן על פי המאמר.
(9 נקודות)
- שאלה 1:
- תשובה:
- שאלה 2:
- תשובה:
- שאלה 3:
- תשובה:

2. בדיון במושג "קונדס" במאמר 1 הכותבת משתמשת ב**ניגודיות**.
א. העתיקו משפט אחד ממאמר 1 שבו מובעת ניגודיות. (2 נקודות)
- ב. לשם מה הכותבת משתמשת בניגודיות בדיון במושג "קונדס"? (4 נקודות)

עברית: הבנה, הבעה ולשון, קיץ תשפ"ד, מס' 11282 + נספח

3. לפניכם סיפור מעשה על הרשלה שהיה בדחן חסידי שחי באוקראינה במאה ה־18, ועל בסיס דמותו נבנתה דמות שמיוחסות לה בדיחות רבות. מקובל לראות במעשיו של הרשלה – מעשי קונדס.

הרשלה ישב באכסניה וביקש מבעלת המקום ארוחת בוקר. בעלת המקום שהכירה את הרשלה וידעה כי הוא עני ולא נוהג לשלם, סירבה להגיש לו ארוחה. פנה אליה הרשלה ואמר: "האם יודעת את איך מבשלים שני דגים שלמים בשלושה סירים בלי לחתוך אף לא דג אחד?"

השיבה לו בעלת האכסניה בשאלה: "ואתה יודע?"

"אם תיתני לי ארוחת בוקר, אגיד לך". הבטיח הרשלה.

בעלת המקום הגישה לו ארוחה. לאחר שאכל אמר הרשלה: "את שאלת אם אני יודע איך מבשלים שני דגים שלמים בשלושה סירים בלי לחתוך אף לא אחד מהם, ואני אמרתי לך שאענה לך אחרי שאסיים לאכול. ובכן עכשיו אני עונה לך: 'לא, אינני יודע!' "

(מתוך אופק, ע' ובן־נר ר' [ליקטו ועיבדו] [תשנ"א, 1991] הרשלה – כל סיפורי הרשלה)

בחרו בשלושה מאפיינים של מעשה קונדס, המוזכרים במאמר 1, והוכיחו על פי כל אחד מהם שהמעשה של הרשלה המתואר בסיפור הוא מעשה קונדס. (9 נקודות)

עברית: הבנה, הבעה ולשון, קיץ תשפ"ד, מס' 11282 + נספח

4. א. במאמר 2 מוצגות חמש מילים כמקור אפשרי למילה "קונדס".
העתיקו כל אחת מן המילים האלה, וכתבו מהי משמעותה. (5 נקודות)

המשמעות	המילה
המשמעות	המילה
המשמעות	המילה
המשמעות	המילה
המשמעות	המילה

- ב. במאמר 1 הכותבת בחרה לציין רק אחת מן המילים שהוצגו במאמר 2 כמקור למילה "קונדס".

מבין המילים שציננתם בסעיף א, הקיפו מילה זו. (נקודה אחת)

- ג. (1) האם כותב מאמר 2 מסכים עם המשמעות שכותבת מאמר 1 בחרה בה בנוגע

למקור המילה "קונדס"? (נקודה אחת)

- (2) העתיקו ממאמר 2 משפט המוכיח את תשובתכם. (2 נקודות)

5. לפניכם משפט ממאמר 1 ובו מודגשת מילה.
"מעשי שובבות שכאלה מעוררים בנו תמהיל רגשי" (שורות 3-4).
איזו מבין המילים שלפניכם מתאימה להחליף את המילה "תמהיל" במשפט זה?
הקיפו את התשובה הנכונה. (3 נקודות)

- (1) חיזוק
(2) מיזוג
(3) פיזור
(4) גיבוש

עברית: הבנה, הבעה ולשון, קיץ תשפ"ד, מס' 11282 + נספח

6. לפניכם משפט ממאמר 1 ובו מודגשים צירוף ומילה.
 "תופעה [...] שיש בה גילויים שאינם מרנינים לב בתחילה, ובכל זאת מתרצים לה"
 (שורות 12–13).
 איזה מבין זוגות הצירופים שלפניכם מתאים להחליף את המילים "מרנינים לב"
 ו"מתרצים" במשפט זה? **הקיפו** את התשובה הנכונה. (3 נקודות)
- (1) אינם משמחים ובכל זאת מבדחים.
 - (2) אינם גלויי לב ובכל זאת נענים לה.
 - (3) אינם מרוממי רוח ובכל זאת מסכימים עימה.
 - (4) אינם מרטיטי לב ובכל זאת רוצים אותה.
7. לפניכם חלק משפט ממאמר 1 ובו מודגשת מילה.
 "... בעיקר מנקודת המבט של עורך 'הטיימס' דאז" (שורה 32).
 איזה מן המילים או הצירופים שלפניכם מתאים להחליף את המילה "דאז" במקרה זה?
הקיפו את התשובה הנכונה. (3 נקודות)
- (1) עורך הטיימס ההוא.
 - (2) עורך הטיימס הנוכחי.
 - (3) עורך הטיימס בימינו אלה.
 - (4) עורך הטיימס באותה התקופה.
8. לפניכם משפט ממאמר 1 ובו מודגש ביטוי.
 "השובבים הם אנשים שמעיזים לצחוק מהחיים, מן הדבש ומן העוקץ שבהם" (שורות 38–39).
 מה פירוש הביטוי "מן הדבש ומן העוקץ" במשפט זה?
הקיפו את התשובה הנכונה. (3 נקודות)
- (1) ממתיקותם של החיים
 - (2) מן הטוב ומן הרע בחיים
 - (3) מן הבעיות ומקשיי החיים
 - (4) ממאכלים מתוקים וחריפים

עברית: הבנה, הבעה ולשון, קיץ תשפ"ד, מס' 11282 + נספח

9. לפניכם משפט ממאמר 1 ובו מודגשת מילה.
- "באמצעות מעשה הקונדס **מערימים** עלינו" (שורה 43).
- לפניכם שלוש הגדרות מן המילון למילה "מערים". איזו מן ההגדרות מתאימה למשפט זה?
- הקיפו** את התשובה הנכונה. (3 נקודות)
- (1) עורם, אוסף לערמה
 - (2) מחכים, קונה דעת
 - (3) נוהג בעורמה, בפיקחות, מחבל תחבולות
10. לפניכם משפט ממאמר 2 ובו מודגשת מילה.
- "**הופעת הבכורה** של המילה 'קונדס' בספרות העברית הייתה בשנת 1824" (שורות 1-2).
- מהו פירוש הביטוי "הופעת בכורה" במשפט זה? (3 נקודות)

11. לפניכם משפט ממאמר 2 ובו מודגש צירוף.
- "הראשון שניסה **לעמוד על** מקור המילה 'קונדס' היה הסופר הליטאי" (שורה 15).
- לפניכם כמה ביטויים שמופיע בהם הצירוף "עומד על".
- איזה מבין הביטויים דומה במשמעותו למשמעות הצירוף "עומד על" שבמשפט זה?
- הקיפו** את התשובה הנכונה. (3 נקודות)
- (1) עומד על כנו
 - (2) עומד על טעותו
 - (3) עומד בדבריו
 - (4) עומד על טיבו

עברית: הבנה, הבעה ולשון, קיץ תשפ"ד, מס' 11282 + נספח

12. לפניכם משפט ממאמר 2 ובו מודגשת מילה.

"הצעות אלה נראות **דחוקות**" (שורה 29).

איזו מבין המילים שלפניכם מבטאת את משמעותה של המילה "דחוקות" במשפט זה?

הקיפו את התשובה הנכונה. (3 נקודות)

(1) הולמות

(2) מאולצות

(3) סבירות

(4) פשוטות

13. לפניכם משפט ממאמר 2 ובו מודגשת מילה.

"כינוי לכלב מעורב, המשמש בסלנג כינוי לנער **פוחז**" (שורות 31–32).

איזה מבין הביטויים שלפניכם **מנוגד** למילה "פוחז" במשפט זה?

הקיפו את התשובה הנכונה. (3 נקודות)

(1) איש הפקר

(2) קל דעת

(3) פורק עול

(4) כבד ראש

פרק שני – הבעה בכתב (40 נקודות)

בחרו באחד מן הנושאים 14–15, וכתבו עליו מאמר בהיקף של כ-300 מילים לפי ההוראות.

הקפידו על כתב ברור, על כתיב נכון, על כללי הדקדוק ועל פיסוק הגיוני.

תוכלו לכתוב טיוטה בעמודים 12–13.

בכל סביבה חינוכית מתרחשים מעשי קונדס. יש הטוענים כי יש להעניש את התלמידים על כל מעשה קונדס.

כתבו מאמר טיעון, והביעו בו את עמדתכם בנוגע לטענה זו. נמקו את דבריכם, ובססו אותם על דוגמאות.

15. האם ראוי לשדר בטלוויזיה תוכניות בידור שבהן "מותחים" אנשים?

בעבר נהגו לשדר בטלוויזיה תוכניות בידור שבהן צולמו אנשים במצלמה נסתרת, לאחר שגרמו להם להאמין במציאות שקרית. גם כיום משודרות תוכניות מסוג זה, אם כי במידה פחותה.

כתבו מאמר טיעון, והביעו בו את עמדתכם בנוגע לשידור תוכניות בידור שבהן "מותחים" אנשים. נמקו את דבריכם, ובססו אותם על דוגמאות.

This image shows a single sheet of white paper with horizontal blue or grey ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are approximately 20 lines visible. The paper has a slight shadow on the right side, suggesting it's resting on a surface.

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

זכות היוצרים שמורה למדינת ישראל
אין להעתיק או לפרסם אלא ברשות משרד החינוך

עברית: הבנה, הבעה ולשון, קיץ תשפ"ד, מס' 11282 + נספח

טיוטה

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

עברית: הבנה, הבעה ולשון, קיץ תשפ"ד, מס' 11282 + נספח

טיוטה

"איתך בכל מקום, גם בבגרות.
בהצלחה, מועצת התלמידים והנוער הארצית"

"معك في كل مكان، وفي البجروت أيضًا.
بالنجاح، مجلس الطلاب والشبيبة القطري"

**נספח: מאמרים
לשאלון עברית: הבנה, הבעה ולשון
11282, קיץ תשפ"ד**

לפניכם שני מאמרים.

קראו אותם, וענו על השאלות בשאלון המחברת המצורף.

מאמר 1

להיות שובבים בטוב טעם

מאת תום לב-ארי ביז*

בן משפחה מחביא את השלט של המזגן ואנו נאלצים לחפש אותו ובאותו הזמן סובלים מחום, עד שהוא מגלה לנו שהשלט נמצא בכיס המכנסיים שלנו; חברה מנצלת רגע של חוסר ריכוז כדי להתגנב בדממה ולהקפיץ אותנו מבהלה – מעשי קנָדס, מעשי שובבות שכאלה, מעוררים בנו תמהיל רגשי של כעס וצחוק; אנחנו גם שונאים ליפול במלכודת הזאת וגם נהנים מכך. אנחנו מאיימים שזו הפעם האחרונה שבה נסכים לסבול זאת, אבל בסוף צוחקים גם כשזה קורה שוב. 5

מדוע אף על פי שמעשי קונדס הם ביטוי להתנהגות לא נאותה, הם מעוררים בנו סימפטיה? חוקר הלשון חיים אהרונוביץ מציע כי מקורה של המילה "קונדס" הוא במילה קונְדִיטִין/קונְדִיטון (או קונְדִיטוס), שמוזכרת בתלמוד ובמדרש. פירושה של מילה זו הוא מעין יין מתובל בדפנה, זעפרן, פלפל, דבש ותמרים שהיה נפוץ באגן הים התיכון במאה הרביעית לספירה. אהרונוביץ מסביר כי זהו יין "שיש בו מתיקות של יין עָרֵב לחן וחריפות צורבת של 10 פלפל כאחד, ואף על פי כן משקה מענג הוא, ואין סולדים ממנו בשל חריפותו – היינו מתוק וצורבני. [...] מעשה קונדיטוס הוא אפוא תופעה שמתייחסים אליה בסלחנות, אף שיש בה גילויים שאינם מרנינים לב בתחילה, ובכל זאת מתרצים לה ומקבלים אותה בחביבות".

אם כן, מוצאה של המילה "קונדס" הוא בשם של משקה שיש בו איזון מדויק בין "חריף" 15 ל"מתוק". מכאן שמעשה קונדס צריך להיות מצחיק במידה הנכונה ועוקצני במידה הנכונה, לא יתר על המידה. אבל איך יודעים מהי המידה הנכונה? לאורך ההיסטוריה היו לא מעט מעשי קונדס מוצלחים וטובים שעוררו אהדה גורפת, וגם לא מעט כאלה שחרגו מגבולות הטעם הטוב ופגעו ברכוש ובנפש. דוגמה אחת שלא הצחיקה איש היא מעשה קונדס שעשו סטודנטים מאוניברסיטת אוקספורד. הם השמידו כינור סטרדייווריוס⁽¹⁾ מן המאה ה-17, אחד מבין כ-700 20 שנותרו בעולם. גם אם מעשה זה היה אמור להיות מעשה שובבות, קשה להזדהות איתו.

לעומת זאת, בשנות החמישים של המאה ה-20 חיו באנגליה שני אדונים בשם "אדון ראסל". האחד היה ברטרנד ראסל, מתמטיקאי ופילוסוף, והאחר היה אדוארד ראסל, עורך דין וסופר. בהתחשב בנסיבות, לא פעם היו מתבלבלים ביניהם בחלוקת הדואר ומחליפים בין המכתבים של השניים, ולכן שלח ברטרנד ראסל מכתב לעורך עיתון "הטיימס" באותה התקופה, 25 שיפרסם לידיעת הציבור הודעה בניסוח משעשע:

* מעובד על פי לב-ארי ביז, ת' (נובמבר, 2022). להיות שובבים בטוב טעם – כשאינטליגנציה פוגשת אינטליגנציה רגשית.

מגזין מהות החיים. אוצר מ' eol.co.il/articles.

(1) סטרדייווריוס – סוג של כינור יוקרתי.

"אדוני, כדי למנוע בלבולים שמתרחשים ללא הרף, אנו מתחננים בזאת לציין שאיש מאיתנו אינו האחר..."

שלך וכו',

ראסל (ברטרנד ראסל)

וראסל (אדוארד ראסל)".

30

זהו מעשה קונדס קליל, משעשע, לא מזיק. אולי לא מן המצחיקים ששמענו, אבל מעלה חיוך, בעיקר מנקודת המבט של עורך "הטיימס" דאז.

משתי הדוגמאות האלה אפשר להסיק כי הנזק הנגרם ממעשה השובבות יכול לשמש מדד למידת ה"חריפות" של מעשה הקונדס. הסיפור על האדונים ראסל הוא דוגמה מקסימה לשובבות קלילה. אין קורבן, אין נזק שנגרם. זו אולי שובבות בצורתה הפשוטה והטהורה ביותר, שכל מטרתה היא להפוך את העולם למקום טוב יותר ומשעשע יותר.

35

הייתכן שלמעשי השובבות (המוצלחים) יש היבטים חיוביים? נראה כי מעשי שובבות טובים מונעים מרצון להיטיב את החיים, הן של המבצעים הן של הסובבים אותם. השובבים הם אנשים שמעזים לצחוק מהחיים, מן הדבש ומן העוקץ שבהם, ואף לצחוק על עצמם. הם בעלי מִזְג טוב, ויש להם שמחת חיים. מזג כזה היה לרבים מאיתנו בהיותנו ילדים, אך בדרך כלל הוא אובד בהמשך החיים.

40

אם נמשיך לבחון את רכיביו של מעשה הקונדס, הרי שמלבד הומור יש בו גם ערמומיות מסוימת. באמצעות מעשה הקונדס מערימים עלינו וגורמים לנו לחשוב משהו אחד, אולם למעשה משהו אחר התרחש. עניין משמעותי נוסף הוא היותו של מעשה הקונדס – פעולה, שלא כמו בדיחה, שאותה רק מספרים. מאחר שהוא אינו מילולי בלבד, פוטנציאל ההצחקה שלו גדול יותר, אך כך גם פוטנציאל הנזק.

45

מכל נקודת מבט נראה שמעשה הקונדס הוא עדין למדי. אפשר לומר שכל מאפייניו ורכיביו תלויים במידה, באיזון ובהתאמה לקהל. מעשה קונדס מחוכם מדי עשוי לגרור שתיקה מביכה, ומעשה קונדס סתמי עשוי לעורר לגלוג.

ובחזרה אל התלמוד והמדרש שנזכרו לעיל, ממש כמו יין טוב, מסתמן כי גם בנוגע למעשה קונדס יש להביא בחשבון עניין של טעם ושל גבולות גזרה. מעשה קונדס מוצלח מחייב, לפני הכול, שנכיר את קהל היעד ואת טעמו האישי, את סגנון ההומור שלו ואת היכולת שלו לצחוק על עצמו או על הנושא.

50

מאמר 2

מי היה הקונדס הראשון?

מאת אילון גלעד*

בימינו משתמשים במילה "קֶנְדֶס" רק בצירוף "מעשה קונדס", כלומר מעשה שובבות. הופעת הבכורה של המילה "קונדס" בספרות העברית הייתה בשנת 1824, עם פרסום "ספר הקונדס" בוילנה, חיבור הומוריסטי על החברה היהודית במזרח אירופה. "ספר הקונדס" השפיע רבות על ספרות היידיש ועל הספרות העברית, ובייחוד על הסופר מנדלי מוכר ספרים⁽¹⁾, שהשתמש במילה "קונדס" בספריו. עם השנים התגלגלה המילה גם לארצות הברית: בשנת 1909 החל להתפרסם בניו יורק שבועון סטירי בשם "דער גרויסער קונדס" ("הקונדס הגדול"). המילה "קונדס" הופיעה בעיתונות היהודית במזרח אירופה, הן בעברית הן ביידיש, כבר בסוף המאה ה-19, במשמעות של נער שובב. אז גם נכנס לשימוש הצירוף "מעשה קונדס". החל משנות השלושים של המאה ה-20 נעשה צירוף זה נפוץ יותר ויותר, ואילו השימוש במילה "קונדס" בלבד הלך ונעלם. בעיתון "ידיעות אחרונות", למשל, מתוארים כמעשי קונדס מעלליהם של חיילים אוסטרלים שבאו לתל אביב בשנת 1940: "ביום שישי כשעלה חלבן⁽²⁾ עם כד החלב לאחת הדירות כדי לחלק את מנת החלב, הספיק בינתיים אחד החיילים להשתעשע [...] הוא לקח את האופניים של החלבן ואת כד החלב השני שהיה עליהם, ובקיוסק הקרוב נטל כמה כוסות מבעל הקיוסק וחילק חלב לעוברים והשבים חנם אין כסף".

הראשון שניסה לעמוד על מקור המילה "קונדס" היה הסופר הליטאי אייזיק מאיר דיק, (1878): "קונדס' הוא כינוי גנאי לכל ילד שובב ורוב בנים שובבים [...] ואשר מכנים להם בשם זה כי [...] המה יחזיקו בארבעה קונדסין אשר חופת החתן והכלה מתוחים עליהם". כלומר, על פי דיק, מקור המילה "קונדס" הוא במילה היוונית "קונטוס", שפירושה הוא מוט והיא מופיעה לא פעם בספרות חז"ל. מאחר שהנערים השובבים החזיקו במוטות החופה, ב"קונדסין", החלו לכנות את הנערים השובבים בשם של המוט.

הצעה אחרת העלה חוקר הלשון חיים אהרונוביץ בשנת 1985. לפי אהרונוביץ, מקורה של המילה "קונדס" הוא דווקא במילה "קונְדִיטוֹן", המופיעה רבות בספרות חז"ל. פירושה הוא מין יין מתובל בדבש ובפלפל, מה שכינו הרומאים conditum vinum. אהרונוביץ מסביר: "והינה מעשה קונְדִיטוֹס/קונדיטין, שיש בו מתיקות של יין ערב לחך וחרירות צורבת של פלפל כאחד, ואף על פי כן משקה מענג הוא, ואין סולדים ממנו בשל חריפותו – היינו מתוק וצורבני, מעין הכינוי 'צבר מתוק ודוקרני' בעברית של ימינו. מעשה קונְדִיטוֹס הוא אפוא תופעה שמתייחסים אליה בסלחנות, אף שיש בה גילויים שאינם מרנינים לב בתחילה, ובכל זאת מתרצים לה ומקבלים אותה בחביבות".

* מעובד על פי גלעד, א' (יולי, 2018). מי היה הקונדס הראשון? הארץ. אוחר מ' haaretz.co.il.

(1) מנדלי מוכר ספרים – כינויו של שלום יעקב אברמוביץ, מְחֻשְׁבֵי סופרי היידיש והעברית בעת החדשה.

(2) חלבן – מוכר או מחלק חלב לצרכנים.

הצעות אלה נראות דחוקות, ונראה שאין לחפש את המקור במסורת העברית הקדומה, 30
אלא בלשונות העמים שביניהם חיו יהודי מזרח אירופה. הבלשן מקס ויינרייך, לדוגמה, שיער
שמדובר בשאילה של המילה הפולנית קונדל ושל צורת המשנה שלה, קונדיס – כינוי לכלב
מעורב, המשמש בסלנג כינוי לנער פוחז.
הבלשן פאול וקסלר דחה הסבר זה על מקור המילה בגלל משמעותה, וטען שסביר יותר
לקשור את המילה "קונדס" למילה הרוסית קונדסניק, שפירושה קוסם ומשמשת גם לתיאור 35
אדם הנוטה לתעלולים. אפשרות נוספת היא המילה קונץ, שגם היא שאולה מידיש.
פירוש המילה קונץ בידיש הוא כמו בעברית – טריק או להטוט. גם בגרמנית יש מונח קרוב,
Kunststück, שפירושו "מעשה שטות".